جستارنامه فرهنگ و هنر اسلامی
Journal of Islamic Art and Culture
دوره اول، شماره چهارم، پائیز ۱۴۰۱

بازشناسی هویت معماری اسلامی با نگرش بر معماری مسجد سلطان احمد شهر استانبول

سیما حاجی حسن، حمیده احمدی

کارشناس ارشد مهندسی معماری، کارشناس ارشد مهندسی شیمی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۲۵ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۰۲

چکیده

معماری اسلامی یکی از مشهورترین سبک‌های ساختمان جهان است و یکی از نمودهای کمیاب و زیبای هنر اسلامی است که ویژگی های منحصر به فردی دارد و معماری اسلامی مساجد می‌تواند نمونه ای از این هنر زیبا و ماندگار باشد

روش تحقیق این پژوهش، روش توصیفی تحلیلی است، در این مقاله تاثیر هنر معماری و به طور شاخص سبک اسلامی آن بر معماری مساجد، که در هویت و فرهنگ جامعه موثر است بررسی شده است، حکمت معماری اسلامی منجر به نهادینه شدن سنتی شد که آثار معماری این دوران را، به یادگاری های جاودانه واستوارتبدیل ساخت. آنچه امروز ازآن با عنوان معماری اسلامی ایران یاد می‌شود، ادامه سنتی است که توانسته، با تکیه برآموزه‌های معنوی، حکمت ناب اسلامی را با زبان رمز واشاره در کالبد مادی عالم ظاهر متجلی سازد و هم با تأثیر بینش و روح اسلامی، نوعی «وحدت» را در این آثار به بیننده القا نماید. در این بین، مطالعه موردی برروی مسجد سلطان احمد شهر استامبول (مسجد آبی) با گنبدهای آبشاری، تقارن دقیق و طاق‌های پی در پی، مناره‌ها و کاشی‌های آبی درون مسجد که نقطه اوج معماری عثمانی به شمار می‌آید در این پژوهش انجام شده است، مسجد سلطان احمد به‌عنوان چشمگیرترین مسجد تاریخی کشور ترکیه و آخرین مسجد بزرگ دوره کلاسیک شناخته می‌شود که با طراحی خاص و منحصربه‌فرد این مسجد و علاوه بر وجود عناصر معماری سنتی اسلامی از طراحی بنایی بیزانسی مانند ایاصوفیه نیز الهام گرفته شده است.

کلمات کلیدی: هویت گرایی، معماری اسلامی، مساجد، مسجد سلطان احمد، استانبول

مقدمه

هویت در معماری را میتوان تجلی فرهنگ درمحیط دانست.انسان مجموعه ای از باورها و اندیشه هاست که متاثراز فرهنگ است. زمان همواره درحال حرکت است و جامعه‌ای پیروز است که نیاز فرهنگ مردمان را درک کند. معماری در هردورانی همگام با زمان بوده و این زمان است که بر اساس ماهیت خود فرهنگ‌های سنتی و الگوهای رفتاری را میسازد و یا تغییر می‌دهد. فرهنگ و تمدن اسلامی در پهنه گستردهای از زمین دارای ویژگی‌های مشترک و متمایزی در زمینه فضای زیست و معماری میباشد. پیدایش معماری اسلامی با ظهور اسلام و تاثیر آن بر معماری رواج یافت و نمودهای آن را می‌توان در مساجد، آرامگاه ها، قصرها و دژها مشاهده نمود. به دلیل تاثیر گستره فرهنگ اسلامی در میان مردم هنرها هرچه فردیتر و مردمیتر بوده اند، خالصتر و اصیلتر بوده‌اند. معماری و شهرسازی اسلامی هرگز با مبارزه با طبیعت و بی‌اعتنایی نسبت به آن همراه نبوده است. خانه و مسجد و خیابان و بازار و همهٔ اجزای دیگر زندگی شهر چنان طرح ریزی می‌شد که از عواملی که طبیعت در اختیار آدمی گذاشته است به حداکثر بهره برداری شود.. در فرهنگ اسلامی برای معماری کالبد و شکل خاصی توصیه نشده است ولی در مجموع حکمت نظری و عملی اسلام اصول ثابتی را مطرح مینمایدکه تنوع و تکثرپذیر است و میتواند زمینه مناسبی برای همه انسانها و در راستای کمال آنها باشد. آیات و روایات متعددی نیز به گونه ای مستقیم یا غیر مستقیم به بایستگیها و شایستگیها درباره فضای زندگی اشاره داردکه در این آیات زمین محلی برای رشد و آسایش انسان قرارداده شده است.

«الله الذی جعل لکم الارض قرار اً» (غافر،۶۴)

«خدا همان کسی است که برای شما زمین را قرارگاه»

در دنیای اسلام میتوان به آثاری مراجعه کرد که معصومان (ع)یا در جریان ساخت آنها بوده، یا آنها را پذیرفته یا تأیید نموده‌اند. مانند « مسجد پیامبر اکرم (ص) » و دیگری « ساختار فضایی بیت الله الحرام » . معماری و شهرسازی دوران اسلامی تجربه ها و دستاوردهایی در این زمینه بجا گذاشته است. جنبه‌های بسیار ارجمند این فرهنگ وتمدن از سوی بسیاری از اندیشمندان و پژوهندگان مورد تأیید قرار گرفته و تأثیر آن بر دیگر فرهنگها و تمدنها نیز روشن شده است.به گفتهٔ استاد پیرنیا در سفرنامه ناصرخسرو برخی ساختمانها آنچنان دقیق توصیف شده اند که می توان آنها را بر پایه آن توصیفات بازسازی کرد. شکوه و زیبایی معماری ایران به ویژه در دوره اسلامی، به تزیین و آرایش آن بستگی دارد. هنرهای والای اسلامی از هنرهای تزیینی و کاربردی گرفته تا احداث بزرگ ترین بناهای مذهبی اهمیت و اعتبار ویژه ای دارد. تزئیناتی چون آیینه کاری، آجرکاری، گچبری، کاشیکاری، حجاری، منبت کاری و نقاشی در سراسر دوران اسلامی رواج داشته و در هر دوره ای با امکانات آن روزگاران پیشرفت کرده است.حکمت عملی اسلام در مقام عمل نسبی بودن و وابسته بودن به مجموع شرایط زمانی و مکانی نظیر اصل اضطرار، مصلحت یا احکام ثانویه را پذیرفته و اجتهاد خبرگان را بر مبنای اصول می‌پذیرد در عین حال به تجربیات تربیتی و کسبی فرهنگها و اقوام احترام می‌گذارد و مراتب کمال را مرحله‌ای می‌داند بنا براین از بعد فلسفه هنر و زیبایی ، ساختاری جهانی و فرا زمانی و فرا مکانی و کامل را ارائه میکند. در این مقاله مطالعه موردی بر روی مسجد سطان احمد در شهر استامبول مورد بررسی قرار گرفته است. مسجد آبی طی سالهای ۱۶۰۹ تا ۱۶۱۶ میلادی در قرن هفدهم توسط سلطان احمد پادشاه عثمانی ساخته شد. هدف از ساخت آن ایجاد مکانی برای عبادت مسلمانان بوده

است. این مسجد و همچنین مسجد ایاصوفیه که در نزدیکی مسجد آبی واقع شده از جمله مکان های دیدنی استانبول بوده که بازدید از آنها و آشنایی با محیط منحصربه فردشان می تواند سفر شما به استانبول را کامل نماید.

علت نامگذاری مسجد سلطان احمد به مسجد آبی را، کاشی‌های آبی رنگ داخل مسجد ذکر کرده اند. همچنین یک دیدگاه دیگر در نامگذاری این نام نهفته است و آن ملوانانی بوده اند که از دریا با انعکاس رنگ آبی دریا بر روی مسجد آن را به رنگ آبی دیده اند.

بیان مسئله

هنر و معماری اسلامی به معنی «ایجاد کننده فضا» است، وقتی هنرمند و معمار فرآیند ایجاد یک اثر را مدیریت می‌کند، وارد مسیری می‌شود که به جزئی‌ترین احساسات و عواطف بشری می‌رسد و مستقیما روی سبک زندگی انسان تأثیر می‌گذارد.می‌توان با قاطعیت گفت، هنر و معماری اسلامی یکی از عوامل مؤثر برای ایجاد حس آرامش در انسان و جامعه است که عناصر تشکیل دهنده آن می‌تواند فضایی بارور برای رشد و تکامل فردی ایجاد کند و در نتیجه موج مثبت آن می‌تواند در تقویت احساس عزت نفس و رضایت نقش داشته باشند .

در معماری شهرهای مذهبی نه تنها دین با هنر ملاقات می‌کند بلکه مهم‌ترین نمودهای هنر اسلامی، معماری مذهبی و ویژگی‌های بارز آن عبادت و رسیدن به آرامش است. هنر اسلامی نه تنها در شهرهای مذهبی بلکه در متن زندگی مردم جریان یافته و در طول قرن‌های متمادی، محیطی را فراهم آورده که در آن مسلمین با به یاد داشتن خداوند و با عنایت و تامل در باب زیبایی که نهایتا فقط ناشی از خداوند است که به مفهومی مطلق و زیبا منتهی می‌شود کار هنری انجام می‌دهند.

مسأله اصلی این پژوهش بررسی مفهوم هویت معماری اسلامی در معماری مسجد سلطان احمد در استامبول و شناسایی اصول مرتبط با آن می باشد که از طریق تحلیل دیدگاه اندیشـــمندان صورت می گیرد.بدون شک در این مسیر، گام اول شناسایی دقیق موضوع و درک مفهوم هویت معماری اسلامی می باشد که پیش زمینه ورود به هرگونه بحث در زمینه هویت و معماری می باشد.

در پی این موضوعات، این سوالات مطرح میشود: نیازهای معنوی انسان چگونه میتواند تاثیر بر معماری بگذارد ؟ سبک های معماری چگونه میتوانند تاثیر بر روی آرامش و فضای معنوی جامعه بگذارند ؟ آموزه های اسلامی چگونه بر دستاوردهای هنری و معماری جامعه اسلامی تأثیر گذارده و تا چه حد و چگونه منشاء آثار بوده است؟لذا در این مقاله سعی شده تا تاثیر هنر معماری و به طور شاخص سبک اسلامی آن بر معماری مساجد را که در هویت و فرهنگ جامعه موثر است را بررسی کنیم.

روش پژوهش

در تحقیـــق حاضر جمـــع آوری اطلاعات ، با استفاده از متون و اسناد کتابخانه ای ، صورت گرفته و سپس با تجزیه و تحلیل کیفی به تحلیل محتوای آنها پرداخته شده است. و هدف این پژوهش بازشناسی هویت معماری اسلامی در مسجد سلطان احمد استانبول صورت پذیرفته است. فرآیند انجام تحقیق به این شکل بوده که ابتدا در بخش نظری پژوهش با مطالعه منابع کتابخانه‌ای و اسنادی، اطلاعات جامعی در خصوص موضوعاتی نظیر هویت معماری اسلامی، معماری مساجد ، نظام هندسی برای وحدت در معماری ارائه گردید. سپس با دسته‌بندی داده‌ها و اطلاعات به دست آمده و تحلیل محتوایی آن‌ها، پارامترها و عوامل مهم در معماری اسلامی مسجد سلطان احمد شناسایی گردید.

چهارچوب نظری

چارچوب نظری پژوهش برمبنای ادبیات تخصصی معماری معاصر و با استناد به اندیشه های معماران مطرح، تنظیم شده است. در مجموع روند انجام تحقیق طی ۳مرحله ، مرحله‌ی نخست: بررسی ادبیات تحقیق پیرامون مقوله‌های هویت معماری اسلامی، معماری مساجد ملی ، مرحله‌ی دوم: محوریت و راه های تحقق معماری اسلامی ودر مرحله‌ی سوم: بررسی اصول معماری اسلامی با استفاده از تصاویر و نقشه ها در مسجد سلطان احمد انجام شده است .

پیشینه پژوهش

– پریسا هاشم پور در مجله معماری شناسی –شماره۲۳ (تابستان ۱۴۰۱) پژوهشی باعنوان بررسی معماری اسلامی در مسجد از دیدگاه نمادین (نمونه موردی: مسجد امام اصفهان) انجام داده و با تحلیل بنای مسجد امام اصفهان با دو رویکرد استقرایی و استنباطی به این نتایج دست یافت : از یک سو تعدد استفاده از هر نشانه ای می تواند به مرور زمان آن را تبدیل به نماد کند و از دیگر سو، مسجد معنایی فراتر از این عالم در خود دارا است، لذا تاویل و تنزیل در مساجد بیشتر با رویکرد استنباطی و بهره جستن از نشانه های نمادین می باشد. تحلیل مسجد امام اصفهان نیز مهر تاییدی بر این یافته ها گردید؛ زیرا این مسجد هم در کاربرد شمایل و نمایه های نمادین به علاوه نمادهای عرفانی و ساختاری که همگی با رویکرد استنباطی قابل تاویل می باشند، بیش از استقرایی، بهره جسته بود

– سلمان نقره کاردر مجله پژوهش های معماری اسلامی–شماره۳۳ (زمستان ۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان چهل گام تا تدوین «مکتب معماری اسلامی»درجستجوی الگویی برای بهره‌مندی جامع از آموزه‌های «حکمت اسلامی» در «معماری» انجام داده و از یافته های این پژوهش می توان به " اصول معماری منتج ازعقل و وحی، را می‌توان عقلانی و اسلامی و آثار معماری مبتنی بر آنرا نیز «معماری اسلامی» دانست. از یکسو اسلام شناسان با بهره‌گیری از منابع اسلامی به سمت مبانی و اصول معماری حرکت کرده‌اند و از دیگر سو معماران و شهرسازان از جایگاه تخصصی خود با مراجعه به این منابع در جستجوی اصول معماری اسلامی برآمده اند." اشاره نمود

– هادی فرهنگ دوست در مجله مبانی نظری هنرهای تجسمی–شماره۱۱(تابستان ۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان ارائه نظام زیبایی‌شناسی فلسفی– حکمی در معماری اسلامی انجام داده و با توجه به اینکه سنت‌گرایان فلسفی، نمایندگان یکی از تفکرات حکمت اسلامی در معماری نیز هستند، تلاش گردیده با ارائه الگویی گفتمان پایه، بهره‌گیری از آن در فرایندهای طراحی یا ارزیابی عناصر و ابنیه معماری باتوجه‌به ارزش‌های حکمت اسلامی، تسهیل گردد"

– مجید سیدی ساروی و همکاران در مجله معماری اقلیم گرم و خشک –شماره۸(پاییز و زمستان ۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان تبیین الگوی سبک‌شناسی معماری اسلامی (با نگاه به آراء سنّت‌گرایان) انجام داده و از یافته های پژوهش می توان به " ویژگی مشترک همهٔ آثار معماری اسلامی، فرازمانی و فرامکانی بودن اصول و محتوای آن است، اما این اصول زمانی که دوره‌های تاریخی مختلفی را تجربه می‌کنند و یا در مناطق جغرافیایی متفاوت ظهور می‌یابند، با توجه به تجربهٔ ذهنی از دوره‌های تاریخی گذشته و یا سبقهٔ شکلی و فنیِ معماری در آن مناطق، شکل خاص خود را می‌یابند. بدین ترتیب دو متغیّر تاریخ و جغرافیا در کاربری‌های مختلف معماری به‌عنوان متغیّر مستقل، ویژگی‌های صوری را حاصل می‌شوند و لذا شناخت سبک آثار، از پردازش داده‌های شکلی و تحلیل تأثیرات این دو متغیّر در انواع کاربری‌های آثار معماری اسلامی ممکن می گردد." اشاره نمود

– مهدی مطیع در مجله: مطالعات تطبیقی هنر –شماره ۶(زمستان ۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان بازنمود مفاهیم و ساختار ادبی قرآن در معماری اسلامی انجام داده و از یافته های این پژوهش می توان به " جایگاه قرآن و نیز معماری اسلامی به عنوان یک هنر در عالم هستی، مشخص می شود که معماری همچون مخلوقات هستی جایگاهی برای بروز حقیقت است که به دست انسان از عالم غیب در

عالم حس بیان شده است. ازاین رو، معماری بازنمود همان حقیقت واحدی است که در کتاب قرآن در قالب الفاظ از جانب پروردگار آورده شده است. ازآنجاکه زبان در بیان قرآنی و همچنین معماری با آراستگی همراه است، می توان برای آنها نظامی ادبی قائل شد. جنبه ها و عناصر ادبی این نظام در قرآن، باوجود بیان و زبان مردمی، ساده و روان و قابل تشخیص است و می توان از خصوصیات این عناصر در معماری ازطریق تناظر میان مفاهیم کلیدی مشترک در ادبیات معماری و قرآن بهره برد و کیفیت حقیقت مانندی آن را ارتقابخشید" اشاره نمود

مبانی نظری

تحلیل محتوا و راهبرد استدلال منطقی، نشان می‌دهد که بخشی از مهم‌ترین مفاهیم مرتبط با ویژگی‌های فضایی معماری، مفهومی فراگیر با عنوان «روابط فضایی» قابل سازمان‌دهی هستند. در این راستا، پس از تبیین و ساختاربخشی به مفاهیم موردنظر، با به‌کارگیری ابزارهای تحلیلی، این مفاهیم بر روی نمونه‌های شاخص از مسجدسلطان احمد، بررسی گردیده است از طرفی بررسی وجود و چیدمان عناصر حیاط، ایوان و تناسبات فضاها ، ارتباط فضایی، نفوذپذیری و شکل‌گیری عرصه‌ها و آستانه و... در ساختار درونی مسجد مورد بررسی قرار گرفته است

معماری اسلامی

واژه معماری اسلامی برای اولین بار توسط محققین اروپایی مطرح شد و برای معرفی طیف گسترده‌ای از آثار، که در قلمرو جهان اسلام از حدود قرن اول ه. ق تا به قبل از دنیای معاصر پا به عرصه ظهورگذاشته به کار گرفته شده است. بعد از حضور اروپاییان در سرزمین های تحت نفوذ مسلمانان از جنوب اسپانیا، آفریقا، هند و... آنان باشهرها، ابنیه تاریخی و آثار فرهنگی مواجه شدند که برای آن ها تازگی داشت و در ابتدا شروع به منتشر نمودن تصاویر وپلان ها و نقش ههای آن ها بدون تحلیل و ارزیابی دقیق نمودند(Rabbat،۲۰۱۲)

دانش تاریخی هنر و معماری اسلامی در آن زمان هنوز ناقص و ابتدایی بود و عموماً اعتقاد بر این بود که در عربستان (محل ظهور دین اسلام) سنتهای هنری بی‌اهمیت و بی‌مقدار بوده است. اما پس از گذشت سه قرن از توسعه اسلام که سنتهای یونانی و ایرانی در هم آمیختند، معماری اسامی به منزله سبکی متمایز پدیدار شده است. گرابار در این زمینه معتقد است صفت اسلامی که در دنیای تاریخ هنر متداول است، حاکی از دلالت این صفت بر فرهنگ و تمدنی است که اکثر مردم یا دست کم حاکم آن، متشرع به دین اسلام بودهاست.بدین ترتیب هنر اسلامی نوعاً با هنر چینی، هنر اسپانیایی فرق می کند، زیرا هیچ سرزمینی یا ملتی که کاملاً اسلامی بوده باشد وجود نداشته است. در این صورت اگر هنری به اسم هنر اسلامی وجود داشته است عبارت خواهد بود از هنری که بر سنن قومی یا جغرافیایی استیلا یافته و آن ها را دگرگون کرده است و یا هنری که نوعی همزیستی خاص میان شیوه های رفتار و بیان هنری پان اسلامی و محلی پدید آورد. در هر صورت اصطلاح اسامی شبیه به اصطلاحات گوتیک و باروک خواهد بود و بیانگر مقطع فرهنگی کم و بیش موفقی در تاریخ بلند سنن بومی می باشد(گرابار، ۱۳۷۹) درحکت معماری اسلامی نیازهای مادی و معنوی بصورت یکجا پاسخ داده میشوند..معماری اسلامی به کمک اندیشه معماران کشورهای اسلامی اندک اندک شکوفا شد و در مکتب اصفهانی به اوج شکوفایی خود رسید تا جایی که میتوان از آن به عنوان تبلور حکمت معماری اسلامی یاد کرد.

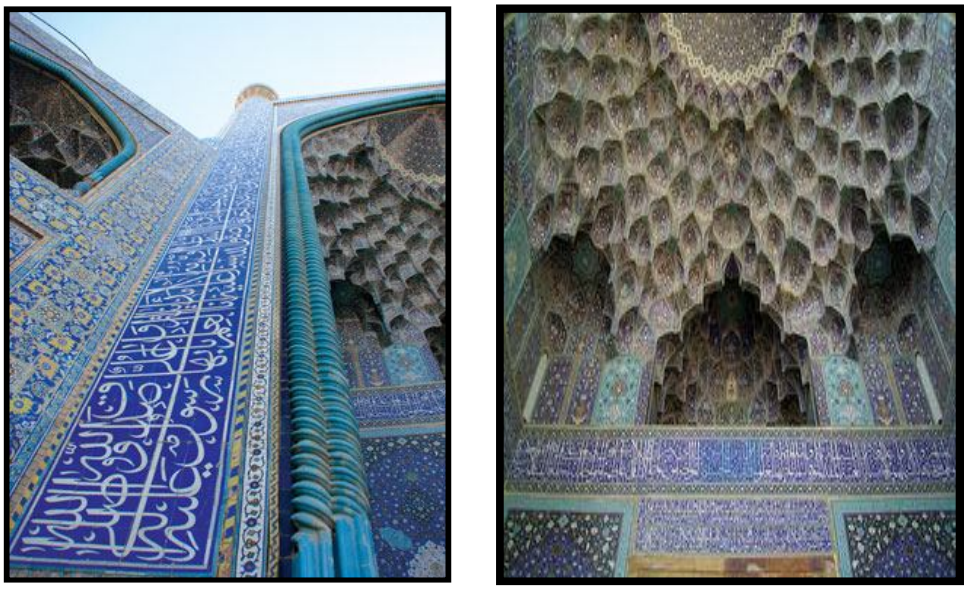

شکل ۱-کاشی کاری مسجد امام اصفهان-https://fa.wikishia.net

در قرآن کریم تعدادی از آیات واژه اسلام نیز به کار رفته است که بر اساس آن ها خداوند اسلام را به عنوان بهترین دین معرفی می نماید. (سوره مائده آیه۳) و تنها دین مقبول نزد خداوند را اسلام معرفی میکند(سوره آل عمران آیه۱۹). آغاز معماری اسلامیی را باید همزمان با بعثت پیامبر دانست اما نمیتوان پایانی نیز برای آن بر خلاف تصور پژوهشگران اروپایی که دوران قبل از تاریخ معاصر را دوران افول معماری اسلامی می‌دانند بر شمرد و معماری اسلامی می‌تواند فارغ از زمان و مکان همواره تا ابد ظهور پیدا کند.

آنچه امروز ازآن با عنوان معماری اسلامی ایران یادمی‌شود، ادامه سنتی است که توانسته، با تکیه برآموزه‌های معنوی، حکمت ناب اسلامی را با زبان رمز واشاره در کالبد مادی عالم ظاهر متجلی می‌سازد(نصر، ۱۳۸۲) اسلام به هر سرزمینی دست یافت از هنر معماری آن مرز و بوم به شیوه تکامل یافته جدیدی در معماری رسیدکه ویژگی‌های فرهنگی و هنری آن قوم در آن لحاظ می‌شد و هم تأثیر بینش و روح اسلامی، نوعی «وحدت» را در این آثار به بیننده القا می‌نمود(سید صدر، ۱۳۸۳) انواع ساختمان‌های اصلی معماری اسلامی برای ساختمان‌های بزرگ یا عمومی عبارتند از: مسجد، مقبره، کاخ و قلعه. اصول اصلی معماری اسلامی از این چهار ساختمان گرفته شده و در ساختمان‌های دیگر مانند حمام‌های عمومی، فواره‌ها و معماری خانه‌ها استفاده شده‌است

تحقق هویت اسلامی در آثار معماری

از منظر اسلامی اصل حقیقت محوری وعدالت مداری در مباحث نظری و در خلق آثار هنری به عنوان اصول سامان‌دهنده ذکر شده است. اصل بجا و متناسب بودن (عدالت محوری)بزرگترین و مهمترین اصلی است که در آثار هنری دوران اسلامی مورد توجه بوده و در واقع سرچشمه سایر اصول تلقی می‌شود تاثیر محتوای اسلامی در آثار معماران متناسب با ادراک معمار از حقیقت عالم هستی است که با اخذ سبک مناسب به خلق اثری جاودان منتهی خواهد شد.از دید پژوهشگران اصل سیر از کثرت به وحدت بنیادیترین اصل در هنر و معماری سنتی است. در معماری، وحدت هرگز صفت یاویژگی فضایی و کالبدی آنها نمیتواند باشد. وحدت صفتی است که

یکباره بر کل سامانه چیره میشود.وحدت همواره صفت کل است نه جزء. بهره‌گیری از هندسه وتناسبات و تکرار عناصر هرگز نباید به معنی وحدت داشتن تلقی شود (نقره کار، ۱۳۹۲) نادر اردلان در کتابش «حس وحدت» با مطالعه تلاشهای انسانی برای پدیدار شدن این اصل در معماری، سه نظام متفاوت را که دستاورد آفرینش‌های بشری بوده اند، از هم تفکیک میکند و آنها را نظام طبیعی، نظام هندسی و نظام هماهنگ یا هارمونیک معرفی میکند. او این سه شیوه را در تحقّق برخی اصول دیگر همچون تعادل تسّری میدهد (اردلان، ۱۳۹۵)

جدول ۱-چگونگی بکارگیری هندسه بر پایه اصل حرکت از کثرت به وحدت

چگونگی بکارگیری هندسه بر پایه اصل حرکت از کثرت به وحدت	
هسته فضایی	نقشه کف یعنی مربع به نقشه سقف یعنی دایره، از یالها و اندام متفاوت، پاباریک و سوسنی وترنج و پروانه در رسمیها به شمسه، از رنگها و نقوش تند و گرم قالیها و کف سازیها به هماهنگی آرامشبخش رنگهای سرد و نقوش ساده سقف.
هندسه مستقل و نظم یافته و مدبرانه	یک هسته فضایی در عین استقلال به راحتی بااسایرفضاها و راهروها و پله ها و فضاهای باز و نیمه باز ارتباط میگیرد.
هندسه یک تک هسته فضایی در سطح،	یک نقطه مرکزی دارد که خالی است و یک محور عمودی در همان نقطه ودر راستای قامت انسان دارد که به نقطه خالی و مرکزی سقف) پیوند می خورد، این ستون غیبی ونامحسوس که با حضور انسان معنا و مفهوم مییابد، در حقیقت معنا و مفهوم فضای انسانی را در معماری شکل میدهد و نقطهٔ پیوند انسان با جهان ماوراء، و بستر عروج ملکوتی او می شود.این خلاء مادی، درگاه همیشه گشوده ای است که انسان را به صیرت باطنی و عروج ملکوتی دعوت مینماید.
نقوشی که در خود تمام نمیشود و بسط مییابد،	به کار بردن خطوط منحنی و کهکشانی در سقف، به کمک طلبیدن سایه روشنهای سبک و سیال نور از اطراف سقف این سیر را تشدید میکند.
ایجاد کوران و جریان هوای نوازش دهنده و لغزنده،	احساس بو و عطر همراه آن که در «آنجا» هست و«اینجا»نیست، همه مجموعه عناصر یک ارتباط را فراهم می آورد .پلی از ما به وادی معشوق میشود و از او به ما (یعنی حرکت از عالم کثرت زمین به عالم وحدت آسمان و بالعکس)
نظم هندسی محوطه سازی حیاط	قرارگرفتن آب نما در قلب و مرکز آن، طبیعت زنده را به نمایش می گذارد وآنگاه لطافت و سیالیت آب و امواج در تلاطم آن و انعکاس نور و پیوند آسمان و آب، خود فضای خلائی می سازد خیال انگیز و درگاه گشودهای به دیار ملکوت و این بار ترکیب آب و آسمان و نور و باد پیام آور وحدت

	آسمانی ودعوت به بارگاه حضور.
محوطه سازی منظم	قرینه سازی شده با محوریت و مرکزیت آب نما در واقع طبیعت گیاهی را که مظهرزیبایی های کثیرو گوناگون، شکل و رنگ و صورت و بو میباشد، به سوی وحدت اهورایی با ترکیاب آب و آسمان پیوند میزند.

هویت معنای وحدت که که متکی به اصل توحید در جهان بینی اسلامی میباشد، هنگاهی که به زبان معماری و شهرسازی درآید مصادیق خود را در اصول زیر آشکار می سازد:

- تناسب : همکاری، هماهنگی عوامل، و پدید آوردن یک سامانه از عناصر کالبدی و فضایی.
- تأکید بر مرکز فضایی کالبدی: با گرایش به الگوهای ساماندهی مرکزی .
- تأکید بر تقارن و محور بندی فضایی کالبدی .
- تأکید بر مرکزیت در آرایه سازیها و نگاره های اسلیمی.
- جایگیری فضاهای اصلی روی محورهای اصلی.
- جایگیری فضاهای فرعی و ارتباطی روی محورهای فرعی.
- جایگیری فضاهای میاندَر(میانجی)در دو سوی محورهای اصلی.

از شگفتی های معماری اسلامی میتوان به کاخ افسانه‌ای حکام اسلامی در غرناطه «گرانادا» اشاره کرد که با زیبایی وصف‌ناپذیری حدوداً در بلندایی بسیار سرسبز از گل و ریحان و درختان نارنج ودر قلب شهر گرانادا ساخته شد تا تجسم بهشت موعود و کاخ های بهشتی مسلمانان باشد .این مجموعه حدود (۷۴۰×۲۲۰) متر را احاطه داشته که در سال ۶۳۵ ه توسط ملک «محمد اول» از خاندان «بنی نصیر» شروع به ساختمان قسمتهایی از این کاخ شده و در زمان محمد دوم حصارکشی از دیوار با برج‌های ستبر و بلند ۲۴ گانه جهت دیدبانی با مقطع مربع و برنگ زیبای قرمز از مصالح برای کاخ بنا گردید و بعداً این رنگ که «الحمراء به معنای قرمز» است لقب این کاخ شده.

شکل ۲-کلخ الحمرا-https://samiranoroozi.ir/

حکمت معماری اسلامی مساجد

مساجد بعنوان اجتماعی‌ترین مکان حضور مسلمین، جایگاه تلاقی دین و هنر اسلامی می‌باشد. صرف نظر از نزهت معنوی، این بناهای باشکوه در چشم هربیننده " گالری هنر اسلامی" به شمار می‌آید. هنرمندان بی نام و نشان که تمام هستی خویش را وقف ساختمان مساجد کرده‌اند، از شوق مقدسی بهره‌مند بوده‌اند. آنان با اشتیاقی وصف ناپذیر کوشیده‌اند تا بهترین تصور خود را از زیبایی، در این آثار مقدس جلوه و جلا بخشند. در حقیقت، معمار مسلمان در روزگاران گذشته هر زیبایی را که در اطرافش می‌دید ، اگر آن را در خور عظمت و شایسته جلال و جمال خدا می یافت، سعی می کرد تا به هنگام فرصت، برآی آن در مسجد جایی باز کندمعماری اسلامی تمام خصوصیات هنر دینی را به همراه دارد. در سرزمین های اسلامی خانه ها را طوری بنا میکردند که متناسب با زندگی کوتاه دنیوی انسان باشد و به جنبه های جاودانه بودن توجهی نمیشد و این خود میتواند دلیل بر این باشد که آثار خانه ای قدیمی در مقابل آثار معنوی چون مساجد کمرنگ و ناچیز است. مگر تعدادی معدودی که آنها هم ازنظر جنبه معنوی محافظت شده اند مانند خانه حضرت زهرا(س) و حضرت علی (ع) در کوفه که حکمت معنوی حاکم برآنها موجب جاودانه بودن آنها شده است.

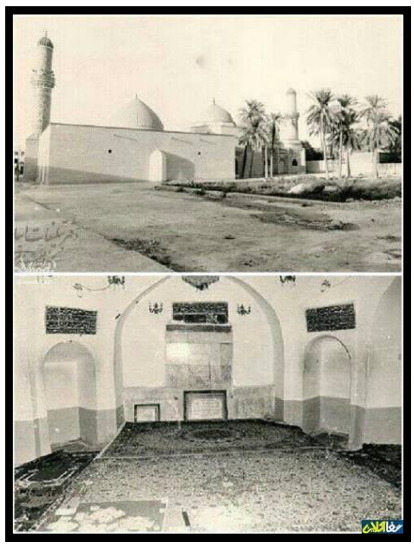

شکل ۳-خانه حضرت علی (ع)-شفا آنلاین-/http://shafaonline.ir

اما درمقابل خانه های عادی انسانها خانه های خدا امری متفاوت از این امر بوده اند. خداوند خود جاوید است و باید محل عبادت اونیز جاودان باشد. به همین دلیل به معماری مساجد بسیار اهمیت داده شده است و بنای معماری مساجد را به زیباترین هنرها می آراستندو مساجد جلوه بارز هنر اسلامی نامیده شده اند.هنر اسلامی به طور کلی می کوشد تا محیطی به وجود آورد که در آن انسان بتواند فطرت درونی و اولیه خود را پیدا کند.در واقع هنر اسلامی پلی است از عالم عینیت به عالم شهود و ساجد تجلی کامل این شهود معنوی هستند.در یک تک بنای معماری مانند یک خانه یا مسجد حریم و حوزه فضای بیرونی و اجتماعی و عبوری در برابر حوزه و حریم

فضای داخلی و خانوادگی یا هر نوع عملکرد دیگری کاملاً تفکیک و مرز بندی میشود. حایلها و دیوارها تا آنجا که ممکن است نگاه انسان را ازخارج) جهان کثرت (به داخل) جهان وحدت آفرین درون (فرا میخوانند. پنجرهها، ایوانها از خارج به درون برمیگردند وتثبیت حقوق و مالکیت فردی بر زمین آباد شده، حتی در زمینهای کشاورزی نیز با سنگ چینی، جوی آب و کاشت درخت و شمشادی پاس داشته میشود(نقره کار، ۱۳۹۲) ظاهر مسجد دارای رنگ و بوی عالم معنویت است.دیوارهای مسجد، صحن آن، محراب ، گلدسته و همه اجزای ظاهری مسجد در حال ذکر هستند و انسان را به یاد صاحب خانه می اندازند. نقوش هندسی وگره های هندسی که ححول شمسه ای شش ، هشت یا دوازده پر میچرخند نشان از وحدت در کثرت هنر اسلامی است و این خود رسیدن همه موجدات به وجودی واحد را بازگو میکند.نقش هی اسلیمی و قوس های اسپیرال بر دیواره های مسجد دریای بیکران لطف الهی را موج میزند.رنگ آبی مساجد حکایت از عالم درون دارد.رنگ آسمان است و عالم خیال.فیروزه ای رنگ امید و رنگ مومنان است در خلوت های پرشکوه نماز. قرار گیری گنبد که نماد آسمان است در بهترین مکان مسجد از مظاهر حکمت در خانه های خداست.

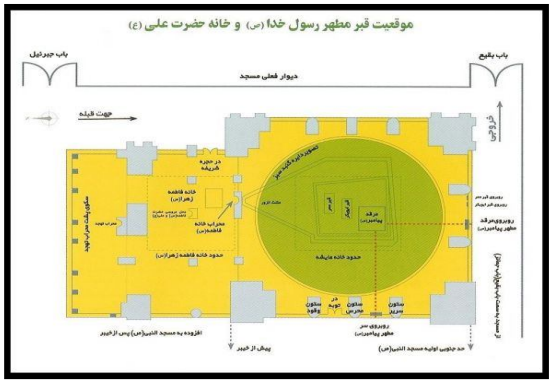

شکل ۴-مسجد النبی-دانشنامه اسلامی-https://wiki.ahlolbait.com

فُرم ها و نقش های نمادین در مسجد

سیر تکوین هنر و معماری اسلامی در طی دورههای مختلف زمانی، در مسجد نمود و ظهور پیدا کرده است. بسیاری از مساجد تاریخی جهان اسلام در ابتدای ساخت و شکل گیری بسیار ساده بودند، اما در طی سالیان متمادی بسیاری از هنرهای نوین که برخاسته از ذوق و قریحه ذاتی هنرمندان مسلمان بود، در این مساجد شکل گرفت و تکامل یافت. در واقع این مساجد بودند که وحدتی بین آثار و هنر گذشتگان طی نسلهای متمادی قبل و بعد ایجاد کردهاند، که گسستی در این زمینه در آن دیده نمیشود.

هر آنچه که دیروز و امروز تحت عنوان معماری اسلامی در سرزمینهای مفتوحه با سبکها و شیوههای شناخته شده اندلسی، آفریقای شمالی، شامی، مصری، ایرانی و عثمانی ایجاد شده است، در حقیقت ، هنر مردمان ساکن در این نواحی بوده است که دیر زمانی پیش از ظهور اسلام، هر کدام دارای تمدنهای درخشانی بوده اند و اینک در پرتو تعالیم اسلام، دارای سمت و سو و شخصیت واحدی شدند.

مساجد اسلامی، جلوهای از زیباییهای بصری و نمونه بارزی از تلفیق و ارتباط فرمهای نمادین با باورهای عمیق اعتقادی است.کاشی کاری که یکی از مصادیق بارز معماری اسلامی در مساجد است با بهره گیری از رنگهای زیبا و متنوع، پیوندی بین آسمان

و مسجد را برای بیننده القا می‌نماید. نمونه عینی این هنر بی‌بدیل ، کاشی‌کاری گنبد مسجد امام در اصفهان می‌باشد.معماری مسجد به دنبال الهام از مفاهیم کلام الهی و روایی است، تا فضایی ایجاد بکند که عالم ملکوت(عالم معنا) و عالم ناسوت(عالم صورت، ملک و طبیعت) را به هم قرین سازد و فضای روحانی واحدی را خلق کند. چه گنبد، مناره، محراب و طاق در فرم‌ها و چه کتیبه‌ها و کاشی‌کاری‌ها و گچ‌بری‌ها و کاربندی‌ها همگی به یک محور و نهایت منتهی به یک نقطه می‌شوند. نقوش، اشکال و رنگ‌ها در معماری نشانه بارزی برای القای معانی پنهان هستند و مخاطب از طریق حضور در فضای معماری به درک شهودی آن معانی نایل می شود(سامی و همکاران،۱۳۸۴)

شکل ۵-مسجد امام اصفهان-https://www.karnaval.ir/

تاثیر رنگ در معماری اسلامی، انکار ناشدنی است و از اهمیت و گستردگی معنایی زیادی برخوردار است و یکی از عوامل و مولفه‌های مهم در فضاسازی معنوی و روحانی مسجد می‌باشد. رنگ‌ها، علاوه بر آثار و ابعاد عرفانی از نظر روحی و روانی نیز اثر داشته و سبب نشاط و یا خمودگی می گردد. رنگ در روان انسان، حالتی متناظر با واقعیت کیفی و سمبلیکشان ایجاد می کند. رنگ و هارمونی آن که البته همنشین بی‌بدیل نور است در همه هنرهای ایرانی و اسلامی، نقشی تعیین کننده دارد(سامی و همکاران،۱۳۸۴)

شکل ۶-مسجدنصیر الملک شیراز-https://fa.wikipedia.org/

مساجد جهان اسلام در بکارگیری رنگ‌های متنوع از چارچوب واحدی پیروی می‌کنند و معمولا از رنگ‌های سبز، فیروزه‌ای و آبی استفاده می‌کنند. رنگ آبی لاجوردی و فیروزه‌ای از عمده‌ترین رنگ‌های زمینه‌ای دیوارها، کاشی‌ها، محراب، گنبد، صحن و شبستان مساجد است (سعیدی ، ۱۳۸۵).

نقش نور در معماری اسلامی، تاکید بسیار گسترده بر اصل تجلی است. نور، وظیفه شفاف کردن ماده و کاستن از صعوبت و سردی بنا را عهده‌دار است. نور به عنوان مظهر وجود در فضای مسجد افشانده می‌شود تا یکی از عناصر تشکیل دهنده فضای ادراکی باشد. عنصر نور افشانی مسجد و تقویت سیستم نوری مساجد علاوه بر اینکه خود، سمبل عرفانی و معنوی است، جزئی از تزئینات مسجد نیز به شمار می‌رود. این نور افشانی، وظیفه مخابره اطلاعات را به خوبی انجام می‌دهد، گاهی اوقات هم باعث صعود فکر و اندیشه انسان به ماورای محدودیت‌های مادی می‌شود. نور می‌تواند تحرک و حیاتی فعال به تزئینات اسلامی بخشد. معمولا نور مورد نیاز مساجد از دو منبع تامین می‌گردد. منبع اول که برای روشن کردن کلی شبستان می‌بایست در نظر گرفته شود، بواسطه ایجاد بریدگی بزرگ بر روی دیوار شبستان صورت می‌گیرد (و برای روشن کردن محراب نیز استفاده می شود). منبع دوم که نور اصلی شبستان است نوری است که توسط تابش مستقیم نور خورشید از پنجره‌ها به درون شبستان صورت می‌گیرد. منابع تامین نور شبستان مسجد شیخ لطف‌الله نیز براساس این دو منبع پایه‌گذاری گردیده است(نجم آبادی ، ۱۳۸۱).

شکل ۷-مسجد شیخ لطف الله اصفهان- https://www.burux.ir

هویت اسلامی مسجد سلطان احمد

یکی از مهمترین آثار تاریخ عثمانی، مسجد آبی است که توسط معمار سدفکار آقا محمد بیچاکچو به درخواست سلطان احمد اول ساخته شد. این معمار با بناهای خود در تاریخ استانبول بسیار تاثیرگذار بود؛ این مسجد را می‌توان نقطه اوج آثار این معمار دانست. «محمد آقا» آخرین شاگرد معمار سینان بود و رسالت خود را با افزودن سبک معماری درخشان و رنگارنگ به ایده‌های هنرمندانه استادش انجام داد. معمار سینان یکی از برترین معمارهای دوره عثمانی و خالق بناهایی چون کاخ توپکاپی، مسجد سلیمانیه، حمام خرم سلطان ایاصوفیه و غیره بود(قبادی و همکاران ، ۱۳۹۶). آقا محمد این مسجد را با الهام از عناصر معماری اسلامی و دوره بیزانسی (مانند المان های مسجد ایاصوفیه)، این طراحی خاص و بی نظیر را انجام داده است. آقا محمد اصالتا آلبانیایی بود و با معماری بناهای مهم، در تاریخ استانبول ماندگار شده است.

شکل ۸-مسجد سلطان احمد-استانبول-https://bluemosque.com/

در بسیاری از منابع آمده است که احمد اول که به عنوان چهاردهمین سلطان عثمانی در سال ۱۶۰۳ بر تخت نشست، تنها ۱۴ سال داشت، فردی بسیار مذهبی بود. در آغاز قرن هفدهم، بسیاری از تپه های استانبول مملو از مساجد و مجتمع هایی بود که نام سلطان را بر خود داشتند. علاوه بر این، سلطان احمد تمایل داشت تا معبدی با زیبایی بی‌سابقه را به نشانه سپاس از خداوند برپا کند. این مسجد به عمد در مقابل عمارت ایا صوفیا ساخته شده تا نشان دهد که معماران عثمانی و مسلمان می‌توانند رقبای سرسختی برای اجداد مسیحی خود باشند. بیان واژه های آلتی و آلتین که به ترتیب به معنای عدد ۶ و طلایی هستند در زبان ترکی بسیار به هم شبیه می باشد و زمانی که این کلمات بیان می شوند می بایست در فهم آنها دقت نمود. سلطان احمد به معمار بنا دستور ساخت مسجدی با مناره های طلایی را می دهد در حالیکه معمار این کلمه را ۶ متوجه می شود و مسجدی با ۶ مناره احداث می کند. مسجد سلطان احمد دارای پنج گنبد اصلی، ۶ مناره و هشت گنبد فرعی است و طرح نهایی آن، اوج دو قرن توسعه مسجد عثمانی را به ما نشان می‌دهد. در نگاه اول پنج گنبد اصلی آن به نظر می‌آیند که یکی بزرگ‌تر از بقیه است و با ارتفاع ۳۴ متر درست در مرکز قرار گرفته است. چهار گنبد کوچک‌تر در اطراف گنبد مرکزی قرار دارند و درمجموع شکلی آبشار گونه به بنا می‌دهند(Saqib، ۲۰۲۱).

- ۱ .مسجد
- ۲ .مدرسه
- ۳ .مقبره
- ۴ .مدرسه ابتدایی
- ۵ .غرفه پادشاهی
- ۶ .هیپودروم (میدان سلطان احمد)
- ۷ .سکوی باغ
- ۸ .بازار آستارا

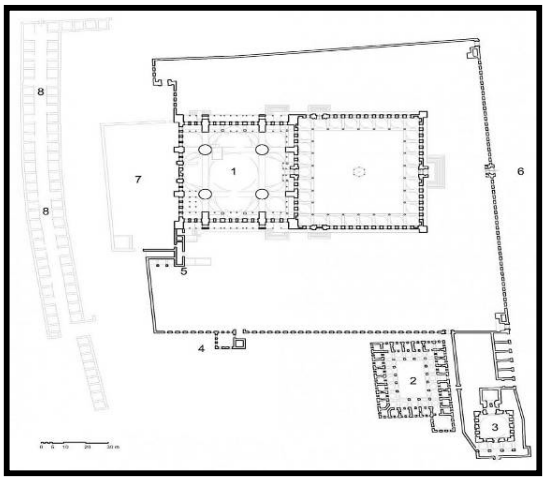

نقشه شماره ۱-پلان مسجد سلطان احمد-استانبول-http://www.sultanahmetcamii.org/

مسجدسلطان احمد تنها مسجدی است که ۶ مناره دارد. سلطان احمد چنین درخواستی برای ساخت معبدی باشکوه و متفاوت داشت. اما این وضعیت واکنش جامعه اسلامی را برانگیخت. زیرا در آن زمان تنها معبدی که شش مناره داشت در مکه بود. بنابراین این بی احترامی به کعبه پنداشته شد. از سوی دیگر سلطان احمد این مسئله را به گونه ای حل کرد که جهان اسلام را خشنود کرد و هفتمین مناره را در مکه ساخت. مسجد کبود نه تنها با ۶ مناره، بلکه با تزئینات داخلی و درخشندگی داخلی جایگاه منحصر به فردی دارد. به دلیل رنگ آبی حاکم بر داخل مسجد، امروزه به مسجد کبود نیز معروف است. هزینه مسجد بسیار بالا بوده و معماری منحصر به فرد آن با تزئینات منحصر به فرد تکمیل شده است. گفته می شود که لوسترهای مسجد در زمان ساخت آن یک خزانه ارزش داشته است.

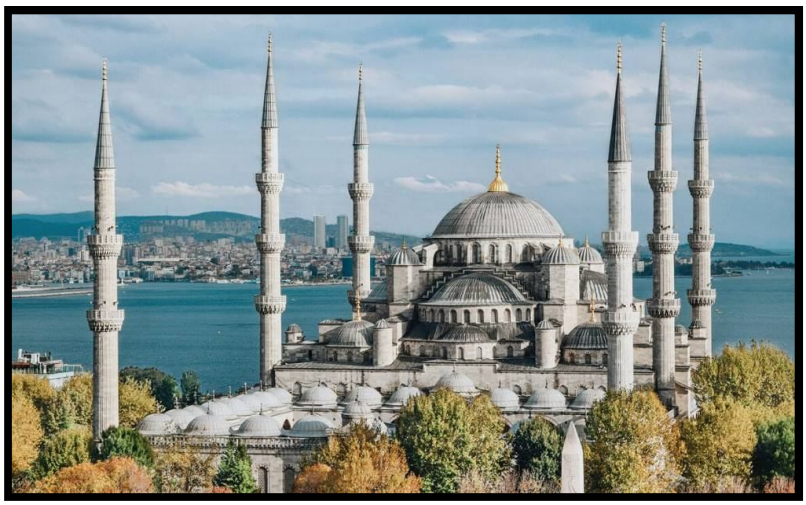

شکل ۹-مسجد سلطان احمد-استانبول

-https://www.bizevdeyokuz.com

مسجد سلطان احمد از نمازخانه بزرگی تشکیل شده که در زیر یک گنبد واحد و یک صحن باز در شمال غربی یک‌پارچه شده است. محوطه بیرونی که با دیوار سنگی با پنجره‌ها محصور شده، از هر طرف به‌جز قبله، اطراف مسجد و بارگاه را فرا گرفته است. هرچه به‌سمت تنگه بسفر پیش بروید، ارتفاع به‌شدت در سمت دیوار قبله کاهش می‌یابد؛ جایی که یک تراس جداگانه و یک غرفه سلطنتی در یک زیرزمین ساخته شده است(Vefa ، ۱۹۹۸).

شکل ۱۰- نمایی از حیاط مسجد سلطان احمد-استانبول-https://en.wikipedia.org/

در ساخت مسجد عظیم و باشکوه سلطان احمد از مصالح و سنگ‌های مختلفی از جمله سنگ سماق، گرانیت قرمز، مرمر، سنگ بِرش و ... استفاده شده است. دیوارهای مسجد آبی با استفاده از سنگی به نام mold stone ساخته شدند؛ زیرا این سنگ سبک است و به‌راحتی فرآوری می‌شود. این سنگ‌ها را با کشتی به ساحل بسفر در «آهیرکاپی (Ahirkapı) «می‌آوردند و سپس با کالسکه و اسب به محل ساخت مسجد می‌بردند.

شکل ۱۱- نمایی از سنگ های به کار رفته در مسجد سلطان احمد-استانبول-https://en.wikipedia.org/

مرمر سفید از جزیره مرمره ترکیه، سنگ سماق قرمز را از منطقه «میحلیجیک (Mihalıccık) «استان آناتولی و سرب را از اسکوپیه (پایتخت امروزی جمهوری مقدونیه) به استانبول آوردند تا از آن‌ها برای ساخت گنبد مسجد سلطان احمد استفاده کنند.سراسر حیاط مسجد سلطان احمد با رواق‌هایی هم‌شکل و ۲۶ ستون احاطه شده است؛ رواق‌هایی که بر بالای هرکدام گنبدی قرار دارد.حیاط مسجد دارای دو ردیف پنجره‌های روی هم (مستطیل شکل در زیر و قوسی در بالا) است که در فواصل منظم در هر سه نما قرار گرفته‌اند و بالای آن‌ها نرده‌ای از سنگ مرمر وجود دارد. یک راهروی دوطبقه نیز در امتداد محوطه بیرونی قرار دارد که در سطح زیرزمین آن شیرهای آب برای وضو گرفتن دیده می‌شود. این راهروی باریک که دارای سقفی شیب‌دار در سطح پنجره‌های صحن فوقانی است، در مقیاس بزرگ‌تری ادامه یافته است و از دو طرف به نمازخانه می‌پیوندد؛ جایی که سقف آن با گنبدها و طاق‌های بشکه‌ای شکل پوشیده شده است(Vefa ، ۱۹۹۸).

شکل ۱۲- نمایی از شبستان مسجد سلطان احمد-استانبول-https://madainproject.com

مسجد سلطان احمد طرح مکعبی شکل دارد. چهار مناره این مسجد در چهار گوشه بنا قرار دارند و دو مناره دیگر در میان آن‌ها دیده می‌شود. هر یک از مناره‌های اطراف گنبد مسجد، ستونی و مدادی شکل هستند و سه بالکن (Serefe) دارند؛ البته این موضوع درباره مناره‌های انتهای حیاط صدق نمی‌کند و روی این دو مناره تنها دو بالکن دیده می‌شوند. دلیل کم بودن تعداد بالکن‌ها در این دو مناره ساده است. موذن مسجد در گذشته مجبور بود روزی پنج بار از این مناره‌ها بالا و پایین برود و به این ترتیب، کاهش تعداد بالکن‌ها، کار او را آسان‌تر می‌کرد(Saqib، ۲۰۲۱).ورودی اصلی نمازخانه از حیاط است و دو ورودی فرعی دارد. ورودی اصلی با گنبد رواق مرتفع مرکزی برجسته شده است که تابلوی قرآنی مرمری بر بلندای خود دارد. نمازخانه مستطیلی شکل، جادار و دارای فضایی باز است. شبستان مسجد سلطان احمد یکی زیباترین و باشکوه‌ترین بخش‌های این مجموعه است. در شبستان به هر سمتی که بنگرید با حجمی از رنگ‌ها و طرح‌های مختلف روبه‌رو می‌شوید که تمیز دادن آن‌ها از یکدیگر کاری مشکل است.بخش پایینی ستون‌های شبستان مسجد آبی با کاشی‌های سنتی و طرح و نگارهای ویژه ترکی تزئین شده‌اند؛ کاشی‌های دست‌سازی که شمار آن‌ها به حدود ۲۳

هزار می‌رسد (طبق شمارش در بازسازی سال ۲۰۱۴) و بیش از ۵۰ طرح مختلف از گل لاله در آن‌ها دیده می‌شود. از پایین که به‌سمت بالا بروید، ابتدا کاشی‌های سنتی و کم نقش و نگار را خواهید دید و به‌ترتیب با کاشی‌های جدیدتر و پرزرق‌وبرق روبه‌رو خواهید شد که طرح‌هایی شلوغ‌تر دارند و طرح گل‌ها، میوه‌ها و درختان سرو در میان آن‌ها به چشم می‌خورند. رنگ آبی در کاشی‌های بالاتر به وضوح دیده می‌شود(Saqib، ۲۰۲۱).

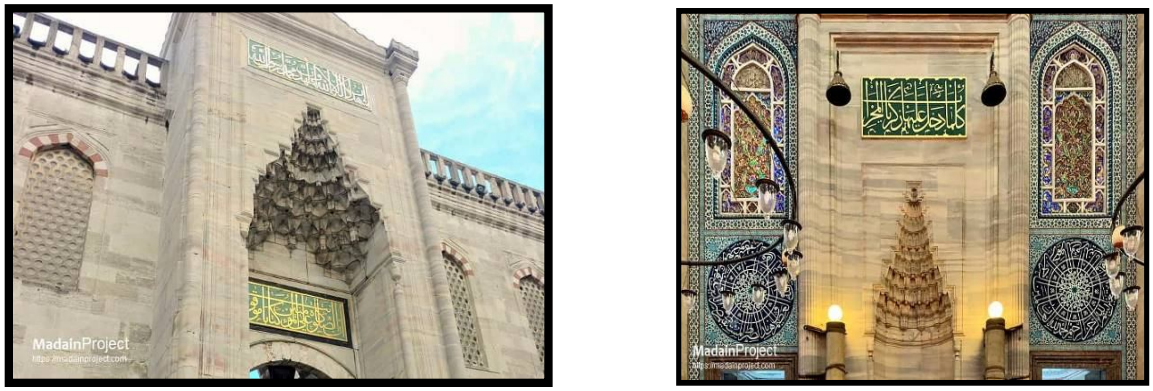

شکل ۱۳- ورودی های مسجد سلطان احمد-استانبول-https://madainproject.com

اگر در وسط شبستان مسجد سلطان احمد بایستید و به‌آرامی بچرخید، ۲۶۰ پنجره ارسی و رنگارنگ را خواهید دید؛ پنجره‌هایی که نور داخل شبستان را به‌خوبی تامین می‌کنند. ارسی نوعی پنجره مشبک است که درب آن با بالا و پایین رفتن باز و بسته می‌شود. ساخت ارسی‌ها در ایوان‌ها، کوشک‌ها و رواق‌های ساختمان‌های ایرانی و اسلامی رایج است. در هر نیم طاق مسجد، پنج پنجره دیده می‌شود که برخی از آن‌ها شیشه ندارند و تنها به‌شکل پنجره ساخته شده‌اند تزیینات گنبد وسطی کاملا متمایز است و پایین آن نواری آبی رنگ و جذاب دیده می‌شود. گنبد روی بخش سه گوشی قرار دارد که وزن آن روی چهار پایه عظیم یا «پای فیل» است. نیم گنبدها با تکیه‌گاه‌هایی در دو طرف مهاربندی و با سقف‌های شیب‌دار و برجک‌های گنبدی شکل محکم شده‌اند. این آرایش ساختاری فضای داخلی بازی را فراهم می‌کند و جلوه‌ای از گنبدهای آبشاری را در نمای بیرونی نمایش می‌گذارد. این ترکیب به چهار گوشه ختم می‌شود؛ جایی که گنبدهای کوچک تکی، جانشینی هرمی را تکمیل می‌کنند.با کمی توجه به بخش‌های بالایی مسجد، شکل‌های هندسی و دایر هایی به رنگ قرمز روشن و آبی را خواهید دید که بیشتر آن‌ها اصیل و بدیع نیستند. بخش متمایز و چشمگیر کاشی‌های مسجد سلطان احمد، درست از میانه سازه به چشم می‌خورد؛ نقطه‌ای که شما را مبهوت خود خواهد کرد. تکرار هماهنگ و موزون طرح‌ها و رنگ‌های کاشی‌های ایزنیکی (نیقیه‌ای)، شکوه فوق‌العاده‌ای به فضای درونی مسجد داده‌اند و طیفی از رنگ‌های درخشان و زیبایی چون آبی، فیروزه‌ای و سبز را به نمایش می‌گذارند(Vefa، ۱۹۹۸).

ایزنیک در گذشته مرکز سفالگری سرزمین آناتولی و ترکیه قدیم بود و مردم آن در تکنیک و نقش و نگار کاشی‌کاری مهارت خاصی داشتند. هزینه هر کاشی و درمجموع کاشی‌های مسجد سلطان احمد بسیار هنگفت بود. سلطان احمد که بودجه محدودی داشت، فرمان داد تا هزینه هر کاشی را صرف‌نظر از زمان تهیه، یکسان حساب کنند. این فرمان ناعادلانه باعث شد تا کیفیت کاشی‌های تولید شده به مرور زمان کاهش یابد؛ زیرا نرخ کاشی‌های باکیفیت در طول زمان متغیر بود.روی کاشی‌های آبی، طرح‌هایی سنتی از جمله درخت

سرو، گل لاله، رز و میوه‌های مختلف دیده می‌شوند که ترکیبی نمادین از بهشت برین هستند. جالب است بدانید که استفاده از این طرح‌ها در کاشی‌کاری‌های مسجد آبی به دستور رسمی سلطان احمد اول انجام شد و این اولین باری بود که چنین تزیینات باشکوه و مفصلی در مسجدی با معماری عثمانی به کار می‌رفت.

شکل ۱۴- نمایی از کاشی های مسجد سلطان احمد-استانبول-https://bluemosque.com/

محراب مسجد

محراب مسجد یکی از مهم‌ترین بخش‌های درون مسجد سلطان احمد است؛ محرابی که به زیبایی از مرمر سفید تراشیده شده است و در قسمت بالای آن طاقچه‌هایی پی در پی و آبشاری دیده می‌شود. در بالای محراب دو تابلو سبز رنگ وجود دارند که روی آن نوشته‌هایی طلایی رنگ به چشم می‌خورد. در اطراف محراب مسجد نیز پنجره‌های رنگی بسیاری وجود دارند. با کمی دقت متوجه خواهید شد که دیوارهای اطراف پنجره‌ها مرمر نیستند و با کاشی‌های پر نقش و نگار پوشانده شده‌اند

شکل ۱۵- نمایی از محراب مسجد سلطان احمد-استانبول-https://www.karnaval.ir-

در سمت راست محراب، یک منبر بلند با تزئیناتی کم‌نظیر وجود دارد که نگاه‌ها را به خود جلب می‌کند. کافی است کمی عقب بروید تا انتهای طلایی و هرمی شکل بالای آن را ببینید. امام جماعت مسجد برای سخنرانی و خواندن خطبه‌ها بالای این منبر می‌رود. منبر

مسجد سلطان احمد به‌گونه‌ای طراحی شده است که در شلوغ‌ترین ساعت‌ها نیز تمام افراد بتوانند امام جماعت را ببینند و سخنان وی را بشنوند.

خوشنویسی‌ها

خوشنویسی‌ها در نقاط مختلف مسجد آبی از کاشی‌ها گرفته تا حاشیه پنجره‌های قدی مسجد دیده می‌شوند؛ خوشنویسی‌هایی از آیات قرآن که توسط سید کاظم گبری، یکی از بهترین خوشنویسان قرن هفدهم خلق شده‌اند. به‌علاوه لوح‌هایی نیز روی دیوارهای مسجد سلطان احمد به چشم می‌خورند که مزین به آیات قرآن مجید و اسامی سلاطین عثمانی هستند. این آثار هنری زیبا همگی در قرن هفدهم خلق و در مسجد نصب شدند؛ اما در سال‌های بعدی مورد بازسازی قرار گرفتند .

شکل ۱۶- خوشنویسی مسجد سلطان احمد-استانبول-https://bluemosque.com/

نتیجه‌گیری

هنر معماری می تواند تاثیر مستقیم بر روح و روان انسان داشته باشد و سبک های معماری با رنگ و هنر می توانند بر روی آرامش و فضای معنوی جامعه تاثیر بگذارند و هنرهای والای اسلامی از هنرهای تزیینی و کاربردی گرفته تا احداث بزرگ ترین بنا های مذهبی، اهمیت و اعتبار ویژه‌ای دارند ، مساجد اسلامی، جلوه‌ای از زیبایی‌های بصری و نمونه بارزی از تلفیق و ارتباط فرم‌های نمادین با باورهای عمیق اعتقادی است ودر این بین مسجد سلطان احمد شهر استانبول به عنوان یکی از شاهکارهای معماری اسلامی با الهام از عناصر معماری اسلامی و دوره بیزانسی (مانند المان های مسجد ایاصوفیه)، و همراه با پنج گنبد اصلی، ۶ مناره و هشت گنبد فرعی است و طرح نهایی آن، اوج دو قرن توسعه مسجد عثمانی را به ما نشان می‌دهد. در اوج شکوهمندی و زیبایی با شکلی مکعب گونه برای عبادت مردم بوده است. داخل مسجد با بیست هزار کاشی آبی از نمونه عالی طراحی ایزنیک در قرن شانزدهم تزئین شده است که بر روی آن‌ها طرح‌های زیبایی از طبیعت و گل و الگوهای خاص انتزاعی مشاهده می‌شود. پنجره‌های زیاد این مسجد از دیگر ویژگی‌های بارز این سازه است و عناصر معماری اسلامی در آن به وفور دیده می شود. در تزئین و آرایش بناهای اسلامی همچون مسجد آبی ، این خصیصه به چشم میخورد که، بیننده را به جنب و جوش و عمل وا نمی دارد بلکه در ذهن وی زمینه ای برای تفکر فراهم می کند.

منابع و مراجع

اردلان، نادر، آفریدن نو، ۱۹۵ مجله هنر و معماری، دومین کنگره معماری و شهرسازی.

سعدی، نعمت، (۱۳۸۵)؛ معماری مسجد، روزنامه جام جم.

سید صدر، سید ابوالقاسم، (۱۳۸۳)؛ دایره المعارف هنر، انتشارات سیمای دانش، چاپ اول.

سامی، مجید، خضری، سیدهاشم، درگاهی، زین‌العابدین (۱۳۸۴)؛ هنر و معماری مساجد، هنر و معماری مساجد، نشر رسانش، ج ۱.

گرابار، الگ، (۱۳۷۹)؛ شکل گیری هنر اسامی، ترجمه مهرداد وحدتی دانشمند، تهران: انتشارات نشر دانشگاهی.

قبادی، عاطفه، خرازیان، لاله، (۱۳۹۶)؛ مطالعه ی ریخت شناسی مناره های صفوی و عثمانی نمونه موردی: مسجد امام اصفهان و مسجد سلطان احمد استانبول، اولین کنفرانس ملی پژوهش های نوین در عمران، معماری، محیط زیست و توسعه پایدار شهری، شیراز.

نجم آبادی، محمد حسین، (۱۳۸۱)؛ مسجد شیخ لطف الله و ویژگیهای آن، نشر فرزان روز.

نصر، (۱۳۸۲)؛ صدرای شیراز در تاریخ و فلسفه اسلامی، به کوشش محمد شریف، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

نقره کار، عبد الحمید، (۱۳۹۲)؛ مبانی نظری معماری، دانشگاه علم و صنعت. تهران: انتشارات پیام نور

Rabbat, N. (۲۰۱۲). Islamic Architecture as a Field of Historical Enquiry, Journal of Art Historiography, (۶), ۱۷.

. Retrieved ۱۷-۰۳-۲۰۰۷A Tour of Architecture in Islamic Cities". Archived from the original on " ۱۰-۱۲-۲۰۱۸

Saqib, M. (۲۰۲۱). İstanbul ve Herat: Sultanahmet Camii ve Herat Ulu Camii'nin Bir Karşılaştırmalı Değerlendirmesi. Antakiyat, ۴(۲), ۳۱۹-۳۳۶

Vefa Çobanoğlu ,Ahmet (۱۹۹۸)"Sultan Ahmed Külliyesi'nde Sebiller ve Çeşmeler", ۱۷. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı Sempozyum Bildirileri, İstanbul, s. ۵۷-۷۶

https://fa.wikishia.net
https://samiranoroozi.ir
http://shafaonline.ir
https://wiki.ahlolbait.com
https://www.karnaval.ir
https://fa.wikipedia.org
https://www.burux.ir
https://bluemosque.com
https://www.bizevdeyokuz.com
https://en.wikipedia.org
https://madainproject.com

https://bluemosque.com

جستارنامه فرهنگ و هنر اسلامی
Journal of Islamic Art and Culture
دوره اول، شماره چهارم، پائیز ۱۴۰۱

Recognizing the identity of Islamic architecture by looking at the architecture of the Sultan Ahmed Mosque in Istanbul

Abstract

Islamic architecture is one of the most famous building styles in the world and is one of the rare and beautiful manifestations of Islamic art that has unique characteristics and the Islamic architecture of mosques can be an example of this beautiful and lasting art.

The research method of this research is the analytical descriptive method. In this article, the influence of architectural art and specifically its Islamic style on the architecture of mosques, which is effective in the identity and culture of the society, is investigated. The wisdom of Islamic architecture led to the institutionalization of the tradition that works He turned the architecture of this era into eternal and beautiful souvenirs. What is known today as the Islamic architecture of Iran is the continuation of a tradition that has been able, relying on spiritual teachings, to manifest the pure Islamic wisdom in the material body of the visible world with the language of code and symbols, and with the influence of the Islamic vision and spirit, a kind of "unity" to induce in these works to the viewer. In the meantime, a case study on the Sultan Ahmed Mosque in Istanbul (Blue Mosque) with cascading domes, precise symmetry and consecutive arches, minarets and blue tiles inside the mosque, which is considered the pinnacle of Ottoman architecture, has been carried out in this research. Sultan Ahmed is known as the most impressive historical mosque in Turkey and the last great mosque of the classical period, which is inspired by the special and unique design of this mosque and in addition to the elements of traditional Islamic architecture, it is also inspired by the design of Byzantine buildings such as Hagia Sophia.

Key words: identitarianism, Islamic architecture, mosques, Sultan Ahmed Mosque, Istanbul